

Anna Kościółek

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA JAWNEGO W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Wprowadzenie

Problematyka utrwalania przebiegu posiedzenia sądowego w postępowaniu cywilnym, będąca przede wszystkim zagadnieniem o charakterze technicznym, w istocie rzeczy stanowi kwestię o doniosłym znaczeniu procesowym. Zasada ustności postępowania, realizowana najpełniej podczas posiedzeń jawnych sprawia, że to właśnie protokół, wiernie odzwierciedlający przebieg posiedzenia, pozwala sądowi rozpoznającemu sprawę na jej rozstrzygnięcie zgodnie z zebrany materiałem, sądowi odwoławczemu zaś umożliwia przeprowadzenie właściwej kontroli oceny dowodów dokonanej przez sąd pierwszej instancji, jak również oceny rozstrzygnięcia przyjętego w kontrolowanym orzeczeniu¹. Natura słów jest bowiem ulotna, podczas gdy wytrzymałość utrwalonego zapisu posiedzenia pozwala na precyzyjne zachowanie jego przebiegu, do którego można wielokrotnie w trakcie postępowania powracać. Wobec powyższego, konieczność rzetelnego utrwalania przebiegu posiedzeń sądowych wydaje się więc bezdyskusyjna.

Utrwalenie przebiegu posiedzenia jawnego w postępowaniu cywilnym następuje co do zasady w formie protokołu. Protokół sporządzany jest zawsze, gdy posiedzenie jest jawne, a zatem zarówno z przebiegu rozprawy, jak i każdego innego posiedzenia, które – nie będąc rozprawą – jest posiedzeniem jawnym. Szczegółowe zasady protokołowania przebiegu posiedzenia jawnego zostały w ostatnim czasie objęte zasadniczymi zmianami legislacyjnymi, których istotę stanowi dążenie do wykorzystania nowoczesnych rozwiązań technologicznych w postępowaniu cywilnym. Zmiany te stanowią immanentną część postulowanej kompleksowej nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, której celem będzie zapewnienie wszechstronnego wykorzystania nowoczesnych rozwiązań

---

¹ H. Pietrzykowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2012, s. 426.

technologicznych w postępowaniu przed sądami powszechnymi². Wprowadzone zostały one na mocy ustawy z dnia 29 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego³.

Do dnia 1 lipca 2010 r., tj. do chwili wejścia w życie Zmk.p.c.U, utrwalenie przebiegu posiedzenia jawnego następowało poprzez spisanie protokołu, czego dokonywał protokolant pod kierunkiem przewodniczącego. Co prawda, przepisy dopuszczały wówczas możliwość utrwalania przebiegu czynności również za pomocą aparatury dźwiękowej, nie wyłączało to jednak obowiązku pisemnego sporządzenia protokołu, a taśmy z utrwalonym przebiegiem posiedzenia stanowiły jedynie jego uzupełnienie. Rozwiązanie takie powodowało, że w praktyce zapis dźwiękowy nie był stosowany, gdyż nie stanowił on źródła żadnych korzyści dla toczącego się postępowania cywilnego, a w szczególności nie przyczyniał się do usprawnienia przebiegu czynności sądowych, ani też do przyspieszenia toku tego postępowania⁴. Utrwalenie przebiegu posiedzenia jawnego w praktyce następowało zatem zawsze w postaci pisemnego protokołu. Tylko w przypadku wydawania wyroku zaocznego protokół zastępowała wzmianka co do ogłoszenia wyroku, chyba że wyrok zaoczny dotyczył jedynie niektórych z kilku pozwanych, inni zaś pozwani stawili się, powód złożył oświadczenie istotne dla sprawy oraz gdy na posiedzeniu były dokonane czynności wchodzące w zakres postępowania dowodowego.

Na skutek zmian wprowadzonych Zmk.p.c.U zasadą jest sporządzanie protokołu za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk – tzw. protokół elektroniczny (art. 158 §1 k.p.c.). Nie oznacza to jednak, że utrwalenie przebiegu posiedzenia jawnego następuje zawsze w ten sposób. Jeżeli bowiem ze względów technicznych utrwalenie przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk nie jest możliwe, protokół sporządza się nadal pisemnie, pod kierunkiem przewodniczącego (art. 157 §1¹ k.p.c.). Wyjątek od zasady utrwalania przebiegu posiedzenia jawnego obligatoryjnie za pomocą protokołu nadal stanowi wspomniany już przypadek wydania wyroku zaocznego (art. 158 §2 k.p.c.), kiedy to wzmiankę co do ogłoszenia wyroku umieszcza się nad jego sentencją (§116 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych⁵).

---

² Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, druk sejmowy Sejmu VI kadencji nr 2870, s. 1.

³ DzU nr 108, poz. 684; zwana dalej ZmkPCU.

⁴ J. Gołaczyński, *E-protokół wyzwaniem dla wymiaru sprawiedliwości*, „Kwartalnik Naukowy Prawo Mediów Elektronicznych”, 2012, nr 1, s. 13.

⁵ DzU nr 38, poz. 249.

Protokół pisemny

Jak już wspomniano, utrwalanie przebiegu posiedzenia jawnego w postępowaniu cywilnym w postaci pisemnego sporządzania protokołu stanowiło zasadę do dnia wejścia w życie Zmk.p.c.U. Nie oznacza to jednak, że wprowadzona przez wspomnianą nowelizację zasada utrwalania przebiegu posiedzenia jawnego za pomocą urządzeń i środków technicznych umożliwiających rejestrację dźwięku albo obrazu i dźwięku całkowicie wyeliminowała bądź wyeliminuje w przyszłości protokół sporządzany na piśmie. Obowiązek utrwalania przebiegu posiedzenia jawnego w postępowaniu cywilnym w postaci protokołu sporządzanego za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk występuje bowiem wyłącznie, jeżeli względy techniczne umożliwiają takie utrwalenie przebiegu posiedzenia. W przypadku gdy sporządzenie protokołu elektronicznego nie jest natomiast możliwe, protokół zostanie sporządzony wyłącznie pisemnie, zgodnie z dotychczas obowiązującymi regulacjami. Jeżeli przebiegu posiedzenia nie utrwalano się za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, protokół sporządzony pisemnie powinien, oprócz danych i okoliczności części pisemnej protokołu elektronicznego, zawierać wnioski i twierdzenia stron, udzielone pouczenia, a także wyniki postępowania dowodowego oraz inne okoliczności istotne dla przebiegu posiedzenia; zamiast podania wniosków i twierdzeń można w protokole powołać się na pisma przygotowawcze (art. 157 §2 k.p.c.).

Wobec powyższego stwierdzić należy, że wprowadzone zmiany obecnie wiążą się z występowaniem obu postaci protokołu, co stanowi konsekwencję przede wszystkim niedostatecznego stanu wyposażenia sądów w niezbędną infrastrukturę techniczną. Jednakże, nawet w przyszłości, kiedy proces wyposażania sądów w odpowiedni sprzęt oraz oprogramowanie zostanie zakończony, protokół pisemny nie zostanie całkowicie zastąpiony elektroniczną postacią rejestracji przebiegu posiedzeń. Protokół pisemny nadal będzie pojawiał się w praktyce, jako że odpowiednie wyposażenie sądów nie eliminuje możliwości wystąpienia względów technicznych, o których mowa w art. 157 §1¹ k.p.c., a zatem względów uniemożliwiających utrwalenie przebiegu posiedzenia za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk. Należy bowiem mieć na uwadze choćby potencjalne awarie urządzeń oraz środków rejestrujących, które stanowić powinny wystarczającą przesłankę do wykorzystania możliwości sporządzenia protokołu wyłącznie za pomocą pisma. Rola sporządzanego pisemnie protokołu sądowego, będącego dotychczas właściwie jedyną alternatywą w zakresie utrwalania przebiegu posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym, nabiera zatem charakteru niejako „awaryjnego”, przewidzianego na wypadek niemożności sporządzenia protokołu wymagającego wykorzystania urządzeń rejestrujących.

Prawo procesowe nie określa sposobu sporządzania protokołu pisemnego. Pisemne sporządzanie protokołu w praktyce polega na ujęciu w formie zapisu tekstowego informacji przetworzonej przez sędziego i protokolanta przy udziale innych obecnych osób, przy czym udział sędziego i protokolanta zależy od przyjętej metody protokolowania, której wybór należy do przewodniczącego⁶. Protokolowanie może odbywać się w oparciu o system chronologiczny bądź reasumpcyjny⁷. System chronologiczny polega na samodzielnym dokonywaniu przez protokolanta wiernego zapisu zarówno samego przebiegu posiedzenia, jak i treści wydanych w jego trakcie zarządzeń i postanowień sądu. System ten może zostać zmodyfikowany w ten sposób, że sam przebieg posiedzenia protokolowany jest samodzielnie przez protokolanta, natomiast wszelkie decyzje sądu spisywane są pod dyktando przewodniczącego. Z kolei system reasumpcyjny polega na dyktowaniu przez przewodniczącego treści protokołu zarówno w zakresie samego przebiegu posiedzenia, jak i wydawanych na nim zarządzeń i postanowień. W praktyce sądowej w sprawach cywilnych najczęściej występuje system reasumpcyjny, a zatem przewodniczący dyktuje protokolantowi nie tylko treść wydawanych zarządzeń oraz postanowień, lecz również treść złożonych wniosków, oświadczeń czy zeznań, ujętą we własnych sformułowaniach⁸.

Protokół elektroniczny

W aktualnym stanie prawnym, zasadą utrwalania przebiegu posiedzenia jawnego w postępowaniu cywilnym jest sporządzanie protokołu za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk (art. 157 §1 k.p.c.). Wybór między jedną z dwóch postaci protokołu, audiowizualną bądź jedynie dźwiękową, należy do przewodniczącego. Jednocześnie przewodniczący posiedzenia uprzedza uczestniczące w posiedzeniu osoby o sposobie sporządzania protokołu, a strony i uczestników postępowania występujących w sprawie bez zawodowych pełnomocników – o zasadach jego udostępniania.

Rodzaje urządzeń i środków technicznych służących do utrwalania dźwięku albo obrazu i dźwięku, jak również sposób sporządzania zapisów dźwięku albo

---

⁶ W. Łukowski, *Nagrywanie rozpraw – niebezpieczeństwo czy szansa?*, „Iustitia”, 2010, nr 1, s. 10.

⁷ Zob. T. Ereciński, *Aspekty socjologiczne sądowego postępowania cywilnego*, „Studia Prawnicze”, 1972, nr 33, s. 194; M. Jędrzejewska, K. Weitz, *Komentarz do art. 157 [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. T. Ereciński, Warszawa 2009, s. 452.

⁸ H. Pietrzykowski, *Metodyka pracy sędziego...*, s. 425; D. Sielicki, *Nowoczesne metody protokolowania czynności sądowych*, „Acta Universitatis Wratislaviensis, Przegląd Prawa i Administracji”, LXI, Wrocław 2004, s. 15–16; E. Zubelewicz, *Protokoły sądowe jako konstrukcja kulturowa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2007, nr 2, s. 189.

obrazu i dźwięku oraz sposób identyfikacji osób je sporządzających, a także sposób udostępniania i przechowywania takich zapisów określił Minister Sprawiedliwości w drodze rozporządzenia⁹ wydanego na podstawie delegacji z art. 158 §5 k.p.c.

W świetle wspomnianego rozporządzenia zapis przebiegu posiedzenia jawnego, uwzględniający utrwalenie w systemie teleinformatycznym samego dźwięku albo też obrazu i dźwięku, obejmuje:

1) obraz widoku ogólnego sali z pozycji przewodniczącego, ze szczególnym uwzględnieniem widoku wszystkich pozostałych osób uczestniczących w posiedzeniu jawnym oraz – jeżeli pozwalają na to względy techniczne – publiczności; obraz osoby wypowiadającej się z miejsca przeznaczonego dla świadka, obejmującego polem widzenia górną połowę ciała w sposób umożliwiający utrwalenie gestów oraz uzyskanie widoku twarzy;

2) dźwięk z miejsc przeznaczonych dla powoda i pozwanego, z miejsca przeznaczonego dla składu orzekającego oraz z miejsca przeznaczonego dla świadka.

Protokół sporządzony za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk protokolant sygnuje podpisem elektronicznym gwarantującym identyfikację osoby protokolanta oraz rozpoznawalność jakiegokolwiek późniejszej zmiany protokołu. (art. 157 §3 zd. 1 k.p.c.).

Znowelizowane przepisy wprowadziły możliwość dokonania pisemnego przekładu protokołu. Jeżeli jest to niezbędne dla zapewnienia prawidłowego orzekania w sprawie, prezes sądu na wniosek przewodniczącego może bowiem zarządzić wykonanie transkrypcji odpowiedniej części protokołu sporządzonego za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk (art. 158 §4 k.p.c.). Uzależnienie dopuszczalności dokonywania transkrypcji od sytuacji wyjątkowych, wniosku sędziego oraz zgody prezesa sądu, jak również ograniczenie przekładu wyłącznie do stosownych fragmentów protokołu przeciwdziałać ma nadmiernemu obciążaniu protokolantów¹⁰ oraz podejmowaniu działań mających na celu przedłużenie postępowania¹¹. Ustawa wyraźnie podkreśla, że transkrypcja nie jest protokołem, lecz stanowi załącznik do protokołu (art. 158 §4 zd. 2 k.p.c.), a tym samym rozstrzyga, że do pisemnego przekładu nie znajdują zastosowania przepisy dotyczące protokołów, w szczególności nie podlega on sprostowaniu lub uzupełnieniu.

---

⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 sierpnia 2011 r. w sprawie zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z przebiegu posiedzenia jawnego (DzU nr 38, poz. 249).

¹⁰ Sporządzenie transkrypcji 1 godziny zapisu audio/video zajmuje protokolantowi średnio 4 godziny. Zob. D. Sielicki, A. Templin, *Zastosowanie zapisu audio/video do utrwalania przebiegu rozprawy sądowej – opis eksperymentu*, „e-Biuletyn CBKE”, 2010, nr 1, s. 25.

¹¹ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, druk sejmowy Sejmu VI kadencji nr 2870, s. 6.

Jednocześnie wraz z elektroniczną postacią rejestracji posiedzenia sporządzana jest część pisemna protokołu (art. 157 §1 k.p.c. *in fine*). Stanowi ona immanentną część protokołu wykonanego za pomocą urządzeń rejestrujących, w której zawarte są jedynie najistotniejsze informacje o sprawie oraz o czynnościach podejmowanych przez uczestników postępowania w celu wywołania określonych skutków procesowych¹². Protokół sporządzony pisemnie zawiera oznaczenie sądu, miejsca i daty posiedzenia, nazwiska sędziów, protokolanta, prokuratora, stron, interwenientów, jak również obecnych na posiedzeniu przedstawicieli ustawowych i pełnomocników, a także oznaczenie sprawy i wzmianki co do jawności. Ponadto protokół sporządzony pisemnie powinien zawierać wymienienie zarządzeń i orzeczeń wydanych na posiedzeniu oraz stwierdzenie, czy zostały ogłoszone, a także czynności stron wpływające na rozstrzygnięcie sądu (ugoda, zrzeczenie się roszczenia, uznanie powództwa, cofnięcie, zmiana, rozszerzenie lub ograniczenie żądania pozwu) oraz inne czynności stron, które według szczególnych przepisów ustawy powinny być wciągnięte, wpisane, przyjęte, złożone, zgłoszone lub wniesione do protokołu. Jeżeli sporządzenie odrębnej sentencji orzeczenia nie jest wymagane, wystarcza zamieszczenie w protokole treści samego rozstrzygnięcia. Protokół sporządzony pisemnie podpisują przewodniczący i protokolant (art. 157 §3 zd. 2 k.p.c.).

Protokół z przebiegu posiedzenia jawnego, sporządzony za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, pomimo swojej elektronicznej postaci, stanowi immanentną część „tradycyjnych” akt sądowych, które na mocy art. 9 k.p.c., strony oraz uczestnicy postępowania mogą przeglądać, jak również otrzymywać odpisy, kopie lub wyciągi z tych akt. W przypadku protokołu elektronicznego nie występuje jednak tradycyjnie rozumiana kopia bądź odpis, a każde zwielokrotnienie protokołu traktować należy na równi z oryginałem, ze wszystkimi konsekwencjami na gruncie procedury cywilnej¹³. Stąd też szczegółowo uregulowana została problematyka związana z udostępnianiem takiego zapisu¹⁴. Protokół taki udostępnia się zatem w budynku sądu za pomocą urządzenia służącego do odtworzenia zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku bądź też przez wydanie zapisu dźwięku na informatycznym nośniku danych. W zależności od przyjętego sposobu udostępnienia protokołu elektronicznego różni się zakres udostępnianego zapisu, co związane jest z koniecznością zapewnienia ochrony wizerunku osób biorących udział w postępowania-

---

¹² J. Gołaczyński, S. Kotecka, A. Zalesińska, *Protokół w postaci zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z posiedzenia jawnego w sprawach cywilnych*, „Monitor Prawniczy”, 2010, nr 19, s. 1047.

¹³ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, druk sejmowy Sejmu VI kadencji nr 2870, s. 1.

¹⁴ Zob. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (DzU nr 38, poz. 249 ze zm.).

niu¹⁵. Ustawodawca uznał, że zapoznanie się z zapisem obrazu (o ile został on utrwalony) jest możliwe tylko w siedzibie sądu lub za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, lecz bez możliwości kopiowania tego zapisu. Wydawaniu podlegać może natomiast jedynie zapis dźwięku, co wydaje się wystarczające do umożliwienia posługiwania się protokołem do celów procesowych przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony wizerunku osób biorących udział w postępowaniu.

W przypadku protokołu elektronicznego wyłączona została instytucja sprostowania protokołu. Zapis dźwięku albo obrazu i dźwięku nie podlega więc sprostowaniu (art. 160 §2 k.p.c.). Wyłączenie to jest naturalną konsekwencją przyjętego rozwiązania, stanowiącego wierne odzwierciedlenie przebiegu posiedzenia. Nadal przydatna w praktyce może natomiast okazywać się instytucja uzupełnienia protokołu, w razie przerwania zapisu bądź zapisu nieczytelnego¹⁶.

Zasadność wprowadzenia protokołu elektronicznego

Zasadność utrwalania przebiegu posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym za pomocą urządzeń rejestrujących dźwięk albo też obraz wraz z dźwiękiem poparta została szeregiem argumentów, sprowadzających się do pełniejszej realizacji postulatu szybkości postępowania przy jednoczesnym zachowaniu możliwie najwierniejszego zapisu posiedzeń sądowych. Wprowadzenie protokołu elektronicznego ma zatem pozwolić na uzyskanie większej niż dotychczas równowagi w relacji pomiędzy sprawnym i szybkim rozpoznawaniem spraw cywilnych a rzetelnym odzwierciedleniem przebiegu posiedzenia, tak aby nie było potrzeby ograniczania żadnego ze wspomnianych obszarów kosztem drugiego. Dotychczasowy brak równowagi związany był z utrwalaniem przebiegu posiedzenia w postaci protokołu pisemnego.

Protokół pisemny, niezależnie od zastosowanego systemu protokolowania, wiąże się z poważnymi zagrożeniami. Pisemne sporządzanie protokołu niesie ze sobą w szczególności problemy z wiernym odzwierciedleniem przebiegu posiedzenia. Dzieje się tak, ponieważ maksymalna rzetelność protokołu pisemnego podlega ograniczeniom naturalnie wynikającym z metody protokolowania, która nie nadaża za rzeczywistym przebiegiem posiedzenia, a w szczególności za tokiem wypowiedzi świadka, biegłego itp. Aby protokół ten wiernie

---

¹⁵ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, druk sejmowy Sejmu VI kadencji nr 2870, s. 3.

¹⁶ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, druk sejmowy Sejmu VI kadencji nr 2870, s. 7.

odzwierciedlał każdy najdrobniejszy szczegół z przebiegu posiedzenia, konieczne byłoby poważne zaburzenie naturalnego toku tego posiedzenia, jak również jego wydłużenie, które mogłoby zostać odebrane jako naruszenie zasady szybkości postępowania cywilnego, determinującej efektywność udzielanej w postępowaniu cywilnym ochrony prawnej. Dlatego też w literaturze¹⁷ oraz orzecznictwie¹⁸ przyjmuje się zgodnie stanowisko, według którego protokół pisemny nie musi stanowić dosłownego zapisu przebiegu całego posiedzenia, a powinien odzwierciedlać jedynie jego istotne elementy. Protokołowanie pisemne nie zmierza zatem do zanotowania każdej wypowiedzi oraz zdarzenia podczas posiedzenia, lecz do oddania wyłącznie informacji istotnych. Niezbędnym elementem procesu pisemnego protokołowania staje się zatem selekcja, prowadząca do pomijania w protokole informacji zbędnych, odbiegających od przedmiotu sprawy. W ten sposób powstaje jednak ryzyko pominięcia zdarzeń czy wypowiedzi mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Trudno bowiem oczekiwać, że protokolant, a czasem nawet sam sędzia nadzorujący spisywanie protokołu lub dyktujący wręcz jego treść, zawsze właściwie, niejednokrotnie bez znajomości całego materiału procesowego, oceni przydatność określonych informacji. W praktyce oznacza to często, że wiele istotnych informacji z rozprawy nie jest zapisywanych w protokole¹⁹. Ponadto szybkość oraz sprawność postępowania wymaga również, aby przy sporządzaniu protokołu nie tylko dokonywać wyboru tego, co w przebiegu posiedzenia jest istotne, lecz również stosować streszczony przekład oryginalnych, istotnych wypowiedzi na język protokołu²⁰. Dokonywana w trakcie protokołowania próba streszczenia związana jest z modyfikacją wypowiedzi (np. użycie innych zwrotów, skrócenie itp.), która rodzi ryzyko zasadniczych jej zmian. Czasami wypowiedź trwa dłuższy czas, a w protokole jest na ten temat jedno podsumowujące zdanie. W ten sposób protokół może istotnie odbiegać od rzeczywistego toku posiedzenia, co jednocześnie utrudnić może orzekanie oraz ewentualną kontrolę instancyjną.

Protokół elektroniczny nie powoduje problemów z wiernym oddaniem przebiegu utrwalanego posiedzenia jawnego, gdyż stanowi on jego precyzyjne odzwierciedlenie. Jak słusznie podnoszą twórcy rozwiązań legislacyjnych wprowa-

---

¹⁷ Zob. m.in.: W. Łukowski, *Nagrywanie rozpraw...*, s. 10; M.J. Naworski, *Nagrywanie rozpraw w sprawach cywilnych – wybrane aspekty zagadnienia*, „Monitor Prawniczy”, 2011, nr 2, s. 69.

¹⁸ Zob. Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 1970 r. (sygn. III CRN 323/69); Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 1980 r. (sygn. I CR 426/79).

¹⁹ R. Cisek, *E-protokół i inne „nowinki” informatyzacji sądownictwa, czyli po co to komu?*, „Kwartalnik Naukowy Prawo Mediów Elektronicznych”, 2011, nr 3, s. 8.

²⁰ M. Cieślak, *Podstawowe zagadnienia protokołów w procesie cywilnym i karnym*, „Państwo i Prawo”, 1955, nr 10, s. 598.

dzających ten protokół, umożliwia on pełne utrwalenie rzeczywistego przebiegu poszczególnych czynności²¹. W ten sposób sędzia nie musi dokonywać wyboru informacji, a w rezultacie nie zachodzi obawa pominięcia w protokole danych mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Istota automatycznego, niezależnego od sędziego zapisu audiowizualnego lub fonicznego sprawia również, że nie ma potrzeby stosowania streszczonego przekładu oryginalnych, istotnych wypowiedzi na język protokołu. Sędzia nie musi zatem przerywać protokołowanej wypowiedzi czy też dokonywać jej modyfikacji lub skracania w celu dokonania zapisu, tym samym zachowane są wypowiedzi oryginalne, niewystylizowane. Protokołowane czynności utrwalone zostają zatem dokładnie tak, jak w rzeczywistości wyglądały.

Potrzeba udokumentowania czynności procesowych w całości, przy zachowaniu ich w niezmienionym kształcie, nie została w literaturze oceniona w pełni pozytywnie, głównie z uwagi na brak selekcji informacji uzyskiwanych na posiedzeniu²². Autorzy negatywnie odnoszący się do spodziewanych skutków wprowadzenia protokołu elektronicznego podkreślają wagę dokonywanej przez przewodniczącego selekcji informacji, która nie tylko nadaje sprawie właściwy kierunek, lecz również nie pozwala na utrwalenie tego, co nie jest ważne i warte odnotowania z punktu widzenia przedmiotu postępowania cywilnego (np. wypowiedzi niezrozumiałe, odbiegające od istoty rozpoznawanej sprawy cywilnej, bogate w dygresje, czy też nieistotne szczegóły). Nie ulega wątpliwości, że nie każda uzyskiwana podczas posiedzenia informacja jest istotna z perspektywy rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy cywilnej, a tym samym selekcja informacji jest konieczna, szczególnie w związku z oceną zebranego materiału dowodowego. Jednak protokół elektroniczny nie eliminuje selekcji informacji, która odbywa się właściwie każdorazowo na etapie analizy protokołu elektronicznego. Być może, szczególnie wobec potencjalnej czasochłonności odtworzenia elektronicznego zapisu posiedzenia, właściwy dla tego protokołu tryb selekcji informacji rzeczywiście nie przyczyni się znacznie do realizacji jednego z podstawowych założeń nowego protokołu, tj. do usprawnienia oraz przyspieszenia postępowania. Jednakże dokonywanie selekcji informacji przy każdym zapoznawaniu się z utrwalonym materiałem powinno stworzyć lepsze podstawy do oceny zebranego materiału dowodowego i kontroli instancyjnej niż protokół sporządzany pisemnie. Należy bowiem mieć na uwadze, że kilkukrotna analiza protokołu elektronicznego nieuchronnie występująca w trakcie postępowania, a więc i kilkukrotna ocena przydatno-

---

²¹ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, druk sejmowy Sejmu VI kadencji nr 2870, s. 1.

²² Zob. w szczególności: W. Łukowski, *Nagrywanie rozpraw...*, s. 11; M.J. Naworski, *Nagrywanie rozpraw w sprawach cywilnych...*, s. 71 – 72.

ści określonych informacji, dokonywana jest na różnych etapach postępowania, a więc każdorazowo w świetle coraz pełniejszego materiału procesowego, co wpłynąć powinno, szczególnie w sprawach skomplikowanych, na pogłębienie analizy sprawy (np. uchwycenie szczegółów, które umykają w przypadku protokołu pisemnego). Powyższy wniosek wydaje się tym bardziej uzasadniony, że selekcja dokonana jednorazowo w trakcie posiedzenia jest ostateczna i nie ma możliwości jej zmiany, co w świetle jej niewątpliwie subiektywnego charakteru niesie ze sobą ryzyko bezpowrotnego pominięcia informacji istotnych, które w przypadku protokołu elektronicznego nie występuje z uwagi na stałą dostępność zapisu posiedzenia i możliwość jego odtworzenia, a tym samym przeprowadzenia ponownej selekcji.

Powyższe uwagi nie oznaczają oczywiście, że wprowadzenie protokołu elektronicznego nie wpływa na pełniejszą realizację postulatu szybkości postępowania. Istota sporządzania protokołu elektronicznego, a w szczególności wspomniany brak potrzeby dokonywania w trakcie posiedzenia selekcji protokołowanych informacji oraz przekładania ich na potrzeby protokołu, nie tylko otwiera możliwość pełniejszej niż dotychczas selekcji informacji, lecz również zasadniczo skraca czas trwania posiedzenia. Wdrożenie i testowanie prototypu systemu rejestrującego przebieg autentycznych rozpraw sądowych w Sądzie Okręgowym we Wrocławiu, które miało miejsce od czerwca do listopada 2003 r., wykazało, że stosowanie cyfrowej rejestracji rozprawy pozwala na skrócenie jej czasu o nie mniej niż 1/3 w porównaniu do rozprawy protokołowanej tradycyjnie przez dobrze wyszkolonych protokolantów, sprawnie posługujących się metodą pisania bezwzrokowego przy użyciu klawiatury komputerowej²³.

Wspomniana konsekwencja zastosowania protokołu elektronicznego w postaci skrócenia czasu rozpraw nie została dotychczas zakwestionowana w literaturze, choć pojawiły się opinie podważające rzeczywisty wpływ przyspieszenia przebiegu rozpraw na tok samego postępowania²⁴. Sformułowany został nawet pogląd uznający, że czas rozpoznawania spraw cywilnych nie tylko nie skróci się, lecz może ulec wydłużeniu, zarówno w pierwszej, jak i drugiej instancji, na skutek zwiększenia ilości czasu potrzebnego do odtwarzania zapisów posiedzeń, niezbędnego dla analizy materiału procesowego²⁵. W ten sposób w praktyce nie dochodzi do stworzenia większej niż dotychczas równowagi pomiędzy sprawnym i szybkim rozpoznawaniem spraw cywilnych a rzetelnym odzwierciedleniem przebiegu posiedzenia, lecz do jej zaburzenia w od-

---

²³ D. Sielicki, A. Templin, *Zastosowanie zapisu audio/video...*, s. 21.

²⁴ Zob. w szczególności W. Łukowski, *Nagrywanie rozpraw...*, s. 12; M.J. Naworski, *Nagrywanie rozpraw w sprawach cywilnych...*, s. 72.

²⁵ W. Łukowski, *Nagrywanie rozpraw...*, s. 12.

wrotnym niż do tej pory kierunku. O ile bowiem protokół pisemny zmierzał do realizacji postulatu szybkości postępowania kosztem maksymalnie rzetelnego utrwalenia jego przebiegu, o tyle protokół elektroniczny, pozwalając na wierne oddanie toku utrwalanych posiedzeń, w praktyce negatywnie wpływać może na czas trwania postępowania. Dzieje się tak z uwagi na specyfikę procesu odtwarzania nagrania z przebiegu posiedzenia, gdyż zapoznavanie się z wielogodzinnymi nagraniami w praktyce jest najczęściej czasochłonne. Oczywiście podnosić można, że zapoznavanie się z całością nagrania w wielu przypadkach jest zbędne, gdyż ustawodawca wyposażył uprawnionych uczestników postępowania w odpowiednie narzędzia usprawniające pracę z nagraniem²⁶ (w szczególności, możliwość dodawania stosownych adnotacji²⁷). Wykazywać można także, że zapoznavanie się z całością zapisu postępowania nie stanowi wady, lecz jest zdecydowaną zaletą nowego systemu protokołowania (np. w przypadkach zmiany sędziego referenta, nowy sędzia w ten sposób może samodzielnie zapoznać się z faktycznym przebiegiem postępowania, a nie jak dotychczas opierać własne wnioski na zapisie pisemnym, nie oddającym w pełni jego rzeczywistego przebiegu). Argumenty takie nie zmieniają jednak tego, że w praktyce nowy system protokołowania przebiegu posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym wydaje się nie spełniać głównego założenia leżącego u podstaw jego wprowadzenia, tj. pełniejszej realizacji postulatu szybkości postępowania.

Powyższa obserwacja nie powinna jednak uzasadniać ewentualnej rezygnacji z wykorzystania nowoczesnych rozwiązań technologicznych w zakresie utrwalania przebiegu posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym. Należy mieć bowiem na uwadze, że rozszerzający się – również na sferę prawa, w tym prawa cywilnego procesowego – zakres różnorodnych zastosowań nowoczesnych rozwiązań technologicznych jest procesem nieodwracalnym. Jednocześnie konieczna wydaje się jednak pewna modyfikacja zasad elektronicznego protokołowania. Modyfikacja taka mogłaby uwzględnić wprowadzenie swobodnego „okresu przejściowego”, w ramach którego pracujący z nową formą protokołu mogliby posilkować się protokołem pisemnym w większym niż dotychczas stopniu. Być może zgłaszane w praktyce problemy wynikające z funkcjonowania protokołu elektronicznego nie są bowiem związane wyłącznie z czasem potrzebnym na przeprowadzenie procesu odtworzenia zapisu posiedzenia,

---

²⁶ Zob. J. Gołaczyński, S. Kotecka, A. Zalesińska, *Protokół w postaci zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku...*, s. 1051.

²⁷ W świetle rozporządzenia w sprawie zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z przebiegu posiedzenia jawnego, adnotacje stanowią powiązany z zapisem posiedzenia dokument elektroniczny, zawierający informacje dotyczące przebiegu posiedzenia jawnego, w szczególności o rozporządzeniu wypowiedzi osób uczestniczących w posiedzeniu. Adnotacje sporządza protokolant pod kierownictwem przewodniczącego.

lecz z koniecznością zmiany własnej, wypracowanej przez wiele lat metodyki pracy, która bazuje na słowie pisanym. Możliwa zmiana dotychczasowych regulacji mogłaby uwzględnić wprowadzenie fakultatywnej możliwości zamieszczania w treści części pisemnej protokołu dodatkowych elementów, które w ocenie przewodniczącego mają istotne znaczenie dla przebiegu posiedzenia, w szczególności wyników postępowania dowodowego. Zmiana taka uwzględniona została w przygotowanym przez Ministerstwo Sprawiedliwości projekcie²⁸ nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, który zakłada wzbogacenie treści art. 158 k.p.c. o §1¹ o następującym brzmieniu: „Protokół, o którym mowa w §1, może zawierać wnioski i twierdzenia stron, wyniki postępowania dowodowego oraz inne okoliczności istotne dla przebiegu posiedzenia; zamiast podania wniosków i twierdzeń można w protokole powołać się na pisma przygotowawcze”. Wydaje się, że rozszerzenie pisemnej części protokołu elektronicznego, stanowiące częściowy powrót do dotychczasowych metod protokołowania, zapewni więcej czasu na adaptację do nowych metod utrwalania przebiegu posiedzeń, pozwalając równocześnie na usprawnienie pracy, której zasadniczą podstawę stanowi protokół.

Zakończenie

Nie ulega wątpliwości, że wprowadzenie protokołu elektronicznego stanowi zasadniczą zmianę w zakresie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, a dokładnie przebiegu posiedzeń sądowych. Wobec powyższego, wprowadzenie urządzeń rejestrujących dźwięk albo też obraz wraz z dźwiękiem w miejsce dotychczasowego protokołu pisemnego wiąże się przede wszystkim z koniecznością zmiany sposobu pracy, uwzględniającą zwłaszcza nabycie oraz opanowanie przez uczestników postępowania cywilnego nowych umiejętności dotyczących pracy z cyfrowym zapisem przebiegu posiedzeń. Wydaje się jednak, że równie potrzebna jest także zmiana mentalności, wyrażająca się w akceptacji tego, że cyfryzacja pracy jest procesem nieuniknionym również w zakresie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Dlatego też nie dziwi ostrożne, a niekiedy nawet nieprzychylnie podejście do utrwalania przebiegu posiedzeń za pomocą urządzeń rejestrujących dźwięk albo też obraz wraz z dźwiękiem. Wydaje się jednak, że korzyści wynikające z nowego sposobu utrwalania przebiegu posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym przemawiają na rzecz protokołu elektronicznego, choć nad jego ostatecznym kształtem należy jeszcze pracować.

---

²⁸ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, dostępny na stronie <http://legislacja.rcl.gov.pl/>.

TRANSCRIPT OF PUBLIC COURT SESSIONS IN CIVIL PROCEEDINGS

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne, protokół, posiedzenie jawne

Key words: transcript, civil proceedings, public court sessions

Streszczenie

Tematem niniejszego opracowania jest analiza problematyki związanej z utrwalaniem przebiegu posiedzeń jawnych w postępowaniu cywilnym. Choć stanowi ona zagadnienie o charakterze technicznym, w istocie odgrywa doniosłą rolę, szczególnie z uwagi na umożliwienie wydania prawidłowego rozstrzygnięcia, jak również ze względu na zapewnienie przeprowadzenia ewentualnej oceny postępowania, jak i samego rozstrzygnięcia, zwłaszcza w ramach postępowania odwoławczego.

Problematyka utrwalenia przebiegu posiedzenia jawnego w postępowaniu cywilnym omówiona została w artykule w świetle zasadniczych zmian legislacyjnych, wprowadzonych na mocy ustawy z dnia 29 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego. Na skutek wprowadzonych zmian zasadą utrwalania przebiegu posiedzenia jawnego w postępowaniu cywilnym stało się sporządzanie protokołu za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, natomiast dotychczasowy protokół pisemny nabrał charakteru wyjątkowego, suplementarnego względem jego elektronicznego odpowiednika.

Summary

The following paper includes an analysis of the issues related to recording the course of public court sessions in civil proceedings. Although the analyzed issue is a matter of a technical nature, in fact it plays an important role, particularly in the light of allowing to pass correct decisions, as well as for ensuring the conduct of potential assessment of the proceedings and its outcome, especially in the context of an appeal.

The issue of recording the course of public court sessions in the civil proceedings is discussed in the light of the essential legislative changes introduced by the Act of 29 April 2010 amending the Act – Code of Civil Procedure. As a result of the aforementioned amendments, general principle governing recording of public court sessions was fundamentally altered. According to the current legal status, it includes preparation of the transcript with the use of devices that register either sound itself or sound together with image, whilst the previous written protocol became secondary, complementary with respect to its electronic equivalent.